

TÜRKÇE'NİN SÖZCÜK DAĞARCIGI KIRLENDI MI?

Necdet Osam
Orta Doğu Teknik Üniversitesi

Bu çalışmada Türkçe'nin sözcük dağarcığında meydana gelen sözcük alış verişleri Toplumdilbilimsel çerçevede çeşitli sayısal verilerle irdelenmeye çalışılacaktır.

0. Giriş

Kültür ve Dil arasındaki sıkı bağlılık ve işbirliği insanlığın başlangıcı ile birlikte doğmuş ve günümüze gelinceye kadar da çok büyük güç kazanmıştır(Hickerson, 1980).

Günümüzde teknolojinin ulaştığı inanılmaz gelişim noktası ve hızı kültürler arası işbirliğinin boyutlarını ve derinliğini artırmaktadır. Aynı zamanda teknolojik gelişmeler coğrafi konum gerçeğini bir yerde ortadan kaldırmaktadır; yani artık kültürel ilişkiler iki bilgisayar ekranından (veya iki belgegeçer aracılığı ile) yapılabilmektedir. Kısaca, kültürler arası ilişkiler coğrafi konum ile doğru orantılı olmamaktadır. Sonuçta tüm bunlara bağlı olarak işbirliği içinde bulunan kültürlerin dillerinde de bazı oluşumların meydana gelmesi kaçınılmazdır. Bu özellik de kültür ve dilin ne derece bir birine sıkıca bağlı olduğunu göstermektedir(Salzman, 1993).

Bu çalışmada Türkçe'nin sözcük dağarcığında gözlenen hızlı değişim Toplum-dilbilimsel yaklaşım ve sayısal verilerle incelenmeye çalışılacaktır.

1.1 Kuramsal Yaklaşım

Kültürler arası işbirliği Salzman(1993) ve Levi Strauss'a(1969) göre ilk insanın yeryüzüne gelişi ile başlar. O gün işbirliğinin temel aracı bir işaret, bir çizgi iken, bugün kültürlerin tamamen kendilerine özgü olan dilleri aynı işlevi üstlenmiştir.

Kültürler arası işbirliği bireysel ilişkiler, toplumsal boyutlu ilişkiler ve düzenli ilişkiler biçiminde gerçekleşirken, hemen hepsinde ortak olarak meydana gelen özellik sözcüksel düzlemedir; yani iki veya daha çok kültür arasında meydana gelebilecek en hızlı alış-veriş **sözcüksel** düzlemedir (Coulmas, 1989;1992). Bunun nedeni ise dilin yapısı ile ilgilidir. Dil en kesin hatları ile i)yapısal düzen ve ii) sözcük dağarcığı olarak ikiye ayrıldığında, değişim ve etkilenmeye açık olan birimin sadece sözcük dağarcığı olduğu belirtilmektedir(Labov,1994;). Labov dilin denetim altına alınması en zor olan bölümünün sözcükler olduğunu belirtirken, değişim olgusunun sözcüklerin doğasında bulunduğunu vurgulamaktadır 1973:341.

Dilin yapısal düzenine baktığımız zaman ise tamamen farklı bir olgu ile karşılaşırız. Sözcüklerin gösterdiği özelliğin aksine, dilin yapısal niteliği değişime son derece karşı koyan bir özelliği içermektedir(Haugen, 1972:99).

Sapir(1934:194) sözcük alış-verişlerinin ağırlıklı olarak baskın/yaygın kültürlerden yaygın olmayan kültürlere doğru meydana geldiğini, ancak yaygın olmayan kültürlerden de yaygın olan kültürlere sözcük geçişinin gerçekleştiğini belirtmiştir.

Diğer taraftan Bonvillain(1993) eski Sovyetler Birliği gibi kapalı kültürlerin ve onun yanında Japon ve Çin gibi gelenek görenek ve toplum yapısına sıkı sıkıya bağlı olan ulusların kültürlerinin bile sözcüksel bağlamda yabancı kültürlerden etkilenebilmelerini vurgulamaktadır. Bu noktaya bağlı olarak Pfaft(1979) Rusça'ya İngilizce'den birçok sözcüğün girdiğini belirtirken, Berns(1994), Coulmas(1992), İwasaki(1994) ve Miura da(1979) Japonca'ya birçok yabancı sözcüğün geçiş yaptığını vurgulamaktadırlar.

Bunlara örnek verecek olursak:

İngilizce ----->

yatch-man
leader
gentleman

Rusça

jaxtmen § jaxt menka
lidr § lidrovat
jentlmen-jentlmensky

İngilizce'den Japonca'ya geçen sözcüklere örnek verecek olursak:

İngilizce ----->

noise
diet
ink
fax

Japonca

noizu
daietto
inku
fakkusu

Hemen burda Japoncada 400' den fazla Hollanda dilinden sözcüğün kullanılmakta olduğunu ek bir bilgi olarak belirtmek istiyorum (Coulmas, 1992).

Bunun yanında Berns (1994), dil bilincinin veya dile karşı özenli olmanın en yüksek olduğu toplumlarda bile yabancı dillerden sözcüklerin böyle toplumların dillerine dahi geçebildiğini belirtirken, Almanca'yı bu sınıfta değerlendirmektedir. Almanca'ya İngilizce'den geçen sözcüklere birkaç tane örnek verecek olursak :

İngilizce ----->

bill
sport
snob
dandy
addressee
babysitter
know how
hit parade

Almanca

bill
sport
snob
dandy
addressee
babysitter
know how
hit parade

Buraya kadar İngilizce'nin baskın ya da yaygın kültürü temsil ettiğini kabul ettik ve yukardaki dillere sözcük verdiğini örneklerle göstermeye çalıştık. Ancak hemen şunu belirtmek gerekir ki, tüm dillere sözcük veren İngilizce aynı zamanda da kendi sözcük dağarcığında çok büyük sayıda dünya dillerinden sözcük bulundurmaktadır. Yani Sapir'in(1934) öne sürdüğü gibi sözcük alış-verişi çift yönde gerçekleşmektedir. Şimdi İngilizce'ye çeşitli dillerden giren sözcüklere birkaç örnek verelim :

Yunanca : *acronym, agonistic, phone, idiosyncrasy...*

İskandinavdilleri : *skill, score, sky, scrape, ombudsman...*

Almanca : *luck, skate, spoor, commando....*

Arapca : *alkali, alembic, almanak, elixir, admiral, azimuth, mohair, tariff...*

Farsça : *dervish, mogul, shah, caravan, bazaar.....*

Hintçe : *bungalow, jungle, shampoo, dinghy, khaki...*

Çince : *kowtow, tong, chop, tycoon.....*

Japonca : *kimono, banzai, sake, hara-kiri....*

Bulgarca : *gulash, vampire, paprika, ...*

Türkçe : *fez, tülbend, türban, kismet, shish khebab,...*
Afrika dilleri : *gorilla(e), jazz, cotter(turtle)...*

İngilizce'nin ödünçleme yaptığı dillerin sayısı ve buna bağlı olarak sözcüklerin sayısı artırılabilir, ancak buraya kadar verilen örnekler de ödünçlemenin çift yönlü gerçekleştiğini ortaya koymaktadır (daha geniş bilgi için bakınız:Pyles ve Algeo,1982 : 292-317).

Haugen(1972),Pyles ve Algeo (1982), ve Eastman (1990) her dilde yabancı sözcüklerin bulunmasının kaçınılmaz bir gerçek olduğunu belirtirken, yukarda verilen örnekler bu görüşü çok açık bir biçimde desteklemektedir. Bu bağlamda Türkçe'de de Türk Dil Devrimine karşın hem Doğu hem de Batı kaynaklı sözcüklerin kullanılmasını doğal bir özellik olarak kabul etmek gerekmektedir. Ancak 1990 yılından itibaren Türkçe'ye özellikle Batı kaynaklı olmak üzere birçok yabancı sözcüğün akın ettiği görülmektedir. Belki de Türk misafirperverliği kendini dil içinde de göstermektedir!

1990 yılı sosyolojik ve toplum psikolojisi bakımından önem taşımaktadır. Türkiye'nin Avrupa ile bütünleşmesini sağlamaya yönelik çalışmaların hız kazanması ve bu çalışmalardan sürekli olarak toplumun bilgilendirilmesi; bu arada da sanki bütünleşmenin bir ön şartıymış gibi yabancı kökenli sözcüklerin toplumun en üst kısmında bulunanlar tarafından topluma tanıtılması (Fishman buna tepeden etkileme,tepeden yayılma adını vermektedir) hız kazanmıştır. Hemen burda İngilizce'den Türkçe'ye geçen sözcüklerin bir kısmına örnek verelim :

<u>İngilizce</u> ----->	<u>Türkçe</u>
<i>draft</i>	<i>draft</i>
<i>trend</i>	<i>trend</i>
<i>stand</i>	<i>stand</i>
<i>uptrend</i>	<i>uptrend</i>
<i>promotion</i>	<i>promosyon</i>
<i>clue</i>	<i>klu</i>
<i>kit</i>	<i>kit</i>
<i>corruption</i>	<i>koropsiyon</i>
<i>concensus</i>	<i>konsensüs</i>
<i>component</i>	<i>komponent</i>
<i>fair play</i>	<i>feyar pleiy</i>

Türkçe'ye girdiği söylenen ya da sanılan yabancı sözcüklerin çok az bir kısmını burda vermiş olduk. Şimdi bu sözcüklerin Türkçe'ye nasıl bir geçiş yaptıklarına ve dile ne kadar yerleştiklerine bakalım.

1.2. Ödünçleme

Kültürler arası işbirliği daha önce de belirtildiği gibi sözcüksel bağlamda ödünçleme ile son bulur. Ödünçlemenin olabilmesi için gerekli şartların oluşması gerekmektedir. Örneğin, dilin yeni bir sözcüğe gereksinimi olduğunda dil kendi kaynaklarını kullanarak(örnekseme, halk ağzından bulma, yeni sözcük üretme) gereksinimini gideremez ise ancak o zaman ödünçleme yoluna gidilir (Haugen, 1972; İmer, 1974, Thomas,1991). Burda en önemli nokta dilin kendi olanaklarının kullanılması ve eğer sonuç alınmaz ise ödünçlemenin gerçekleştirilmesidir.

1990 yılından itibaren Türkçe'ye akın eden sözcükler Türkçe'nin gerçek anlamda gereksinimlerini karşılamaya yönelik bir özellik taşımamaktadır. Diğer bir deyişle, Türkçe'nin sözcük dağarcığında meydana gelen hızlı oluşumlar tamamen "yapay ödüncleme" olgusuyla bağıntılıdır(Osam,1996). Kachru da(1992) bu tip ödünclemelere "gelip geçici" ödüncleme adını verirken, tüm dillerde meydana gelen oluşumları da "diaspora" diye adlandırmakta ve İngilizce'nin yerleşmeci ya da yayılmacı özelliğine dikkat çekmektedir.

Kısaca "yapay ödüncleme" ya da "gelip geçici" ödüncleme dilin sözcük dağarcığı üzerinde etkili olamamaktadır, çünkü bu yolla dile giren sözcükler toplumun her katmanında yer edinmemektedir. "Yapay ödüncleme" her zaman toplumun üst katmanlarında bulunan kişilerce gerçekleştirilmektedir. "Yapay ödüncleme" yolu ile dile alınmaya çalışılan sözcük eğer toplumun çeşitli katmanlarının (i) ilgisini çekmişse ve(ii) bu katmanlardaki insanların sözcüksel bir gereksinimlerini giderici özellik gösteriyorsa, o zaman "yapay ödüncleme" biçim değiştirir ve dilin sözcük dağarcığında matematiksel olarak Nitelikli Sayısal Artış'ı gerçekleştirmiş olur(NSa:[kdxno-->k1dxy(n+1)2]) . Böylece dilin sözcük dağarcığına kullanım sıklığı anlamlı olan yeni bir sözcük eklenmiş olur.

Bunu belirttiikten sonra,bir dilin sözcük dağarcığının yabancı dillerden gelecek olan sözcükler tarafından işgal edilmesinin "normal şartlarda" olası olamayacağını basit bir önerme ile gösterebiliriz:

$$\text{Gerçek Önerme (G Ö)} = [\sum xno > \sum y (no+1)^2]$$

Gerçek Önerme'ye göre bir dilin sözcük sayısının toplamının yabancı bir dilden gelecek olan sözcük (yan anlamları ile birlikte) sayısının toplamından her zaman büyük olacağıdır.

Kuramsal olarak da herhangi bir dil konuşulduğu toplumun gereksinimlerine cevap verdiği sürece yukardaki önermenin tersine işlemesi olası değildir. Yani Gerçek Önerme aşağıda gösterildiği gibi Zayıf Önerme biçimine dönüşmez.

$$\text{Zayıf Önerme (ZÖ)} = [\sum y(no+1)^2 \geq \sum xno]$$

Zayıf Önerme'nin anlamı ise, yabancı dillerden gelecek olan sözcük sayısının toplamının geçiş yapılan dilin sözcük sayısının toplamından büyük veya bu sayıya eşit olacağıdır. Ancak az öncede belirtildiği gibi normal şartlarda Gerçek Önermenin Zayıf Önerme biçimine dönüşmesi mümkün değildir.

O halde Türkçe'ye akın akın geldiği belirtilen sözcüklerin Türkçe'nin sözcük dağarcığını işgal etmesi, ya da katılmadığı bir deyişle "Türkçe'yi kirletmesi" olası sayılmaz. Eğer yukardaki önerme ters yönde işlevsellik kazanacak olursa, bu X dilinin çeşitli nedenlere bağlı olarak Y diline tercih edildiğini gösterir. Böyle bir tercih de X dilinin kirlenmesine değil olmasına neden olur. İngiliz tarihinde Galce, Man dili,[İrlanda dili], ve Korn dili örnek verilmektedir(Mc Mahon 1995; Barber,1993; Muyasken ve Appel, 1990).

1.3. Yöntem

Türkçe'ye giren yabancı sözcüklerin [Yno] seçiminde Runs seçme yöntemi kullanılmış ve 185 yabancı sözcük [Yn 185] sormaca için seçilmiştir. Seçilen sözcükler sormacada anlamsal çağrışımlara neden olmayacak bir biçimde sınıflandırılmış ve

sormacaya katılanlara (a) sözcüklerin duyum sıklığı , ve(b) bu sözcüklerin anlamlarını bilip bilmedikleri sorulmuştur.

Sormaca 40 ve 100 kişilik[n:40; n:100] iki grup üzerinde uygulanıp değerlendirildikten sonra 618 kişiye [n:618] uygulanmış, ve gelen ham veriler Kolmogorov-Smirnov sayısal işlem yöntemi kullanılarak değerlendirilmiştir.

1.4. Sayısal Değerlendirme

Sormacaya verilen yanıtlar Kolmogorov-Smirnov değerlendirme yöntemi kullanıldıktan sonra yabancı kökenli 185 sözcüğün içinden[Yn:185] sadece 12 yabancı sözcüğün[Yn:12] $P < 0.00021$ gibi anlamlılık derecesi çok yüksek olan bir değer ortaya koyduğu görülmüştür. Bu 12 sözcüğün dışında[Yn:12] kalan 173 yabancı kökenli sözcük[Yn:173] sayısal olarak herhangi bir anlamlılık ifade etmediğinden burda onlara yer verilmemiştir.

Anlamlılık ifade eden [Yn:12] sözcüğün aldığı değerler aşağıda Tablo:1 'de gösterilmiştir.

Tablo 1: *Duyum Sıklığı Değerleri*

Yn:12	Sık sık	Bazen	Fikrim yok	Cevapsız
Promosyon	410	175	10	23
Handikap	380	110	85	43
Skorbort	422	167	26	3
Çekap	397	102	75	42
Reytink	498	81	35	4
Trend	391	141	18	68
Feyer pley	382	150	70	16
Hospital	321	182	48	67
Zapink	315	96	61	146
Pesimist	413	151	45	9
Aptrent	291	187	100	39
Geyim şov	333	171	101	13

n: 618

$P < 0.00021$

$r = 0.801$

Tablo'daki değerler de duyum sıklığıının oldukça yüksek bir anlamlılık derecesiyle gerekleştığını göstermektedir.

Tablo 2: Bilinirlik Oranı Değerleri

Yn:12	Sık sık	Bazen	Fikrim yok	Cevapsız
Promosyon	502	49	33	34
Handikap	420	67	89	42
Skorbort	517	88	3	10
ekap	401	93	85	39
Reytink	508	73	30	7
Trend	463	50	90	15
Feyer pley	484	34	79	21
Hospital	393	101	92	32
Zapink	444	74	81	19
Pesimist	392	88	76	62
Aptrent	321	91	117	89
Geyim şov	481	87	25	25

n:618

P< 0.00026

r=0.801

Çalışmada elde edilen sayısal değerler bir sözcüğün "duyum sıklığı" ile "bilinirlik derecesi" arasında yakın bir bağ olduğunu ortaya koymaktadır. Diğer bir deyişle "duyum sıklığı" ile ilgili tablonun ilk hanesinde yer alan "sık sık" seçeneğine gelen sayısal değerler ile 2.tabloda "biliyorum" seçeneğine gelen sayısal değerler arasında gözle görünen bir örtüşme bulunmaktadır. Örneğin, 12 yabancı sözcüğün [Yn:12] "duyum sıklığı" ile ilgili olan ortalama değer $P < 0.00021$ iken "bilinirlik dereceleri" ile ilgili olarak elde edilen değer de $P < 0.00026$ dır. Bu değerler de iki tabloda özetlenen değerlerin birbirine ne kadar yakın olduğunu göstermektedir. Ancak iki tablodaki sözcüklere gelen değerlerin gerçek anlamda örtüşme derecelerini sayısal olarak saptamak için Fisher Dönüştürüm Yöntemini kullandığımızda elde edilen gerçek ilişki katsayısı $r=0.801$ dir. Elde edilmiş olan ilişki katsayısı ($r=0.801$) gerçekte 1.0 olarak sabit olan ilişki katsayısına çok yakındır. Bu da değerler arasındaki örtüşmenin oldukça anlamlı olduğunu göstermektedir. Sabit ilişki katsayısının 1.0 olması iki değer veya değişken arasında

sapmayan ve kesin olan bir örtüşme olduğunu gösterir (Hatch, Farhady, 1982:216; Woods, Fletcher, Huges, 1986).

Çalışmada elde edilen ilişki katsayısının ($r=0.801$) anlamlı olması yabancı sözcüklerin seçiminde kullanılan Runs Yöntemi yanında Kolmogorov-Smirnov işlemlerinden elde edilen sayısal değerlerin sapma göstermeden bir bütünlük içinde gerçekleştiğini göstermektedir.

SONUÇ

Diğer dillerin sözcük dağarcıkları gibi Türkçe'nin sözcük dağarcığı da değişime açıktır ve değişime direniş göstermez. Değişim dilin doğasında var ve bu dildeki devingenlik olgusunun en önemli belirtisidir.

Türkçe'nin kullanımı sırasında zaman zaman duyduğumuz yabancı sözcükler kesinlikle Türkçe'nin sözcük düzleminde duyduğu gereksinimle hiçbir ilgisi bulunmamaktadır. Bu nedenle benim "yapay ödünçleme", Kachru'nun da "gelip geçici ödünçleme" dediği gerçek Türkçe'de çok açık bir biçimde görülmektedir. Bu oluşumun nedenleri çalışmanın başında da belirtilmeye çalışıldığı gibi Türkiye'nin içinde bulunduğu sosyolojik gerçek ve buna bağlı olarak toplum psikolojisi ve bunların üzerinde de yukardan etkileme olgusu yer almaktadır. Trudgil'in(1984:42) Sosyal Katmanlar üçgeninde belirttiği gibi değişim katmanların en alt ve orta katmanlarda olmaktadır. Grillo da dil kullanımı ile katman değiştirmenin olabileceğinden söz etmektedir(1989:151-194). Buna göre, sözkonusu yabancı sözcüklerin kullanımı değişime istek duyan veya değişime hazır olan katmanları en çok etkilemekte ve buna bağlı olarak da dilin sözcük düzleminde yabancı sözcüklerin kullanımı meydana gelmektedir.

Eğer yabancı sözcük geçtiği dilde gerçek anlamda dilin bir gereksinimini karşılıyorsa o dilin sözcük dağarcığında Nitelikli Artış'ı gerçekleştirerek dile yerleşmekte ve bir işlevi üstlenmektedir; yani girdiği dilde kullanılmaktadır. Burda hemen belirtilmelidir ki Türkçe'ye akin ettiği vurgulanan sözcükler böyle bir konumda değildirlir. Yani dil içinde Nitelikli Artış'ın gerektirdiği özelliklerin hiçbirini taşımamaktadırlar. Türkçe'de meydana gelen sadece Nicelikli Artıştır; yani Türkçe bağlamda işittiğimiz bir yabancı sözcük bir süre sonra kullanımdan kalkmaktadır. Diğer bir deyişle, sözcük geldiği gibi gitmektedir. Çalışmadan elde edilen sayısal veriler de bu düşüncüyü çok kesin bir biçimde desteklemektedir.

Sonuç olarak esas dikkat edilmesi gereken nokta yabancı sözcük(Nicelikli Artış) ve ödünç sözcük(Nitelikli Artış) arasındaki ayırımı iyice belirlemek ve bu özellikteki sözcükleri belli bir öncelik ve süreç içerisinde iyi seçilmiş yöntemlerle zorlama olmadan dilin sözcük dağarcığından çıkarma yoluna gitmektir...

Kaynakça

- Bonvillain, N.,1993. Language, Culture , and Society. San Francisco: West view Press.
- Brens, M. ,1988. "The Cultural and linguistic context of English in West Germany".
World Englishes. Vol.7. No.1.pp37-49.
- Coulmas, F. 1992., Language and Economy Massachusetts:Blackwell Publishers.
- _____ 1989., Language Adaptation. Cambridge:CUP.
- Eastman, C.M. ,1990.(2nd. ed.) Aspects of Language and Culture. Novato: Chandler and Sharp Publishers ,Inc.
- Grillo, R.D., 1989. Dominant Languages Cambridge: CUP.

- Hatch, E., Farhady, H., 1982. Research Design and Statistics for Applied Linguistics. London: Newbery House.
- Haugen, E. 1972. (ed. Dil, S.A.) The Ecology of Language. Stanford: Stanford University Press.
- Hickerson, 1980. Linguistic Anthropology. San Francisco: Holt Rinehart and Winston.
- Iwasaki, Y., 1994. "Englishization of Japanese and acculturation of English to Japanese Culture". World Englishes. Vol. 13. No 2. pp 261-272. Cowely: Basil Blackwell.
- İmer, K., 1974. Dilde Değişme ve Gelişme Açısından Dil Devrimi. Ankara: TDK.
- Kachru, B.B., 1992(g) "The Second Diaspora of English" in Macham, T.W. and Scott, C.T. 230-252.
- Labov, W., 1994. Principles of Linguistic Change: Internal Factors. Cambridge: CUP.
- _____. 1973. "The Boundaries of Words and Their Meanings" in Baily, N. and Shuy, R.W. (eds). New Ways of Analyzing Variation in English. Washington: Georgetown University Press.
- Levi-Strauss, C., 1969. The Elementary Structures of Kinship. Canada: Saunders of Toronto Ltd.
- Mc Mahon, A., 1995. Understanding Language Change. Cambridge: CUP
- Miura, A., 1979. "The Influence of English on Japanese Grammar". JAT of Japanese. Vol. 14, 3-30.
- Osam, N. 1996. " "Dil Kirlenmesine Sayısal Bir Yaklaşım !" " Dil Derneğinin 5. Bilimsel Kurultayında Sunulan Bildiri
- Pfaff, C., 1979. "Constraints of Language Mixing". Language 55, 291-318.
- Pyles, T. & Algeo, J., 1982. (3ed) The Origins and Development of The English Language. New York: Harcourt Brace Jovanovich, Inc.
- Salzman, Z., 1993. Language, Culture, and Society. San Francisco: Westview press.
- Sapir, E., 1934. Language. New York: Harcourt Brace Jovanovich, Inc.
- Thomson, G., 1991. Linguistic Purism. New York: Longman.
- Wardhough, R., 1988. Languages in Competition: Dominance, Diversity and Decline. Oxford: OUP.
- Woods, A., Fletcher, P., Huges, A., 1986. Statistics in Language Studies. Cambridge: CUP.